

Мирослав ВОЛОЩУК
(Івано-Франківськ),
Андрій ФЕДОРУК
(Чернівці)

«Ioan Rusul» ИЛИ «Ἰβάνης ὁ Ῥώς»:
ИЗ ИСТОРИИ ПОЛИТИЧЕСКОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ РУССКОГО ВЕЛЬМОЖИ
В ВЕНГЕРСКОМ КОРОЛЕВСТВЕ И
БОЛГАРСЬКОМ ЦАРСТВЕ ПОД КОНЕЦ XIII
– ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ XIV В.

В статті розглядається одна з малоисследованных страниц русско-венгерско-болгарских отношений, которая связана с политической деятельностью Ивана, прозванного Русским, под конец XIII – первой половине XIV вв. Кратко излагаются известия из венгерских актов документов, датированных 1267 и 1288 гг., в которых впервые упоминается *Iwan dictus Oroz*. Особое внимание уделяется анализу диплома венгерского короля Карла I Роберта Анжуйского от 23 октября 1317 г., адресованного сынам Николая из рода Балог. Согласно данным этого актового документа, исследуемый фигурант, возможно, был родственно связан с северинским баном Теодором из рода Чанад. Указывается, что *Ioan Rusul* мог принять активное участие в вооруженном выступлении трансильванской знати против королевской власти в Венгрии. Отмечается, что вследствие жестокого подавления выступления знати он эмигрировал в Болгарию, где стал известным под именем *Ἰβάνης ὁ Ῥώς*. На основании сообщений греческих исторических сочинений освещается активная военная деятельность последнего на службе болгарских царей из династий Тертеров и Шшиманов. Раскрывается его выдающаяся роль в обороне Филиппополя (1323) и битве при Русокастро (1332). Делается попытка определения возможных потомков Ивана Русского и возможного первоначального его места жительства.

Ключевые слова: Иван Русский, королевский диплом, Венгрия, полководец, Болгария, война.

Myroslav VOLOSHCHUK
(Ivano-Frankivsk),
Andriy FEDORUK
(Chernivtsi)

«Ioan Rusul» OR «Ἰβάνης ὁ Ῥώς»:
FROM THE HISTORY
OF POLITICAL ACTIVITY OF RUS NOBLES
IN KINGDOM OF HUNGARY AND
BULGARIAN KINGDOM AT THE END OF XIII
– FIRST PART OF THE XIV C.

One of the unexplored historical pages of the relations between Rus, Hungary and Bulgaria, which is connected with the political activity of Ivan, who was called Ruskyi, at the end of XIII – the first part of the XIV century, is elucidated in this article. The news from the Hungarian official documents, dating from 1267 and 1288, where was first mentioned *Iwan dictus Oroz*, are briefly submitted too. Particular attention is paid to the analysis

of the diploma of Hungarian King Charles I Robert of Anjou from October 23, 1317, addressed to the Mykola's sons of the Balog's family. According to this studied document, the investigational person was probably linked to the family of Severynskyi ban Theodore of the Chanad's family. The author mentions that *Ioan Rusul* could take an active part in the armed actions of Transylvanian nobles against the royal power in Hungary. It is noted, that due to the brutal suppression of the nobles' rebellion, he emigrated to Bulgaria, where he became known as *Ἰβάνης ὁ Ῥώς*. Ivan's military activity, in the service of the Bulgarian kings of Terter and Shishman's dynasties, is based on the reports of Greek historical works. The author reveals also his prominent role in the defense of Philippopol (1323) and the Battle of Rusokastro (1332). An attempt to identify the possible descendants of Ivan Ruskyi and his primary residence is made too.

Key words: Ivan Ruskyi, royal diploma, Hungary, commander, Bulgaria, war.

УДК 94:355.2(=131.1)(477.75) «15»

Анатолій КУЗЬ
(Чернівці)

ВІЙСЬКОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ГЕНУЕЗЬКОЇ
ГАЗАРІЇ У ПЕРІОД ПРОТЕКТОРАТУ БАНКУ
СВ. ГЕОРГІЯ (1453–1475 рр.)

У статті автор аналізує стан військової організації генуезької Газарії у другій половині XV ст. Зміни у військовій організації, на думку автора, протягом 1453–1475 рр. полягали у збільшенні чисельності гарнізонів, подальшій перебудові фортифікаційних укріплень для умов використання вогнепальної зброї, поповнення арсеналів міст і замків генуезької Газарії найновішою зброєю, широкому використанні кондотьєрів, подальшій мілітаризації колоній унаслідок розширення і зростання ролі військових.

Ключові слова: колонія, тактика, військова організація, озброєння, метрополія, фортифікація, військовий союз.

Розвиток військової організації генуезьких колоній Криму під час управління тут протекторів Банку св. Георгія (1453-1475 рр.) припав на період економічної кризи і остаточного занепаду генуезьких колоній, їх боротьби з турками. Відбулися зміни у системі оборони фортець і замків Газарії. Зокрема, фортифікаційні укріплення були перебудовані під використання вогнепальної зброї, міські арсенали генуезької Газарії поповнювалися найновішим озброєнням, збільшилася чисельність гарнізонів. Дана тема актуальна, оскільки саме останній етап існування колоній у Причорномор'ї

Незважаючи на складну ситуацію, протектори Банку св. Георгія на перших порах намагалися врятувати генуезьку Газарію. З цією метою потрібно було змінювати наявний стан справ у питаннях оборони колоній. Зміни у військовій організації протягом 1453 – 1475 рр. відбувалися у таких напрямках: а) збільшення чисельності гарнізонів; б) подальша перебудова фортифікаційних укріплень для умов використання вогнепальної зброї; в) поповнення арсеналів міст і замків генуезької Газарії найновішою зброєю, у тому числі і гарматами; г) широке використання як окремих кондотьєрів, так і цілих «компаній удачі»; д) подальша мілітаризація колоній унаслідок розширення і зростання ролі військових; е) пошуки можливих військово-політичних союзів з Кримським ханством і Феодоро. Розглянемо ці напрямки більш детально.

Уже 19 листопада 1453 р. керівництво Банку починає формувати експедицію у Кафу, яка повинна була здійснити доставку зброї та солдат (200 найманців) у колонії. Із Генуї кораблі вирушили тільки у березні 1454 р.¹⁰ Навесні 1455 р. у Крим прибуло відразу три експедиції на 6 кораблях. Два кораблі під командуванням Дорія і Ломелліні, що вийшли з Хіоса у березні, зі 100 найманцями на борту; два – Парі де Марі і Баттісти Дорія і ще два – Мартіно Вольтаджо і Джакомо Леоне, що доправили призначених протекторами Банку у факторії нових чиновників, військових і 488 (за іншими даними – 800) найманців з озброєнням¹¹. З цього моменту життя у колоніях починає входити у нормальне русло.

Того ж року Антоніо Ассерето, сабарбарій арсеналу Кафи у листі, відправленому до Генуї 1 липня 1455 р., доповів щодо проведених робіт з відновлення частини стіни і вежі, які обвалилися біля воріт св. Георгія (*murum ruptum et destructum prope portam Gorgi*), ремонту вежі воріт св. Апостолів (*Sanctorum Apostolorum*), відновлення мерлонів (*merla*) і барбакану, що захищав Кайгадорські ворота (*barbacanam porte Caihadoris*). При цьому чиновник жалівся на нестачу коштів (600 соммо) для ремонту оборонних стін по периметру, сходів і настилів тощо. У занедбаному стані перебували також інші укріплені пункти генуезців. Так, солдаїський консул Карло Чікала у 1455 р. сповіщав протекторів Банку про погану захищеність Солдаїї, нестачу військ, незадовільного стану веж і стін фортеці¹².

Між 1461 і 1472 рр. у фортецях Криму були посилені бійниці, частково перероблені під використання ручної вогнепальної зброї, відновлені рови, проведено ремонт окремих вузлів оборони. У 1465 р. комуна витратила 1 410 906 аспрів на реконструкцію і відновлення укріплень¹³. Для виконання земляних робіт залучалося все працездатне населення. Як засвідчує вірменське писемне джерело, автор якого, очевидно, був сучасником тих подій, «у році 916 (1467 р. – А. К.) нова цитадель і огорожа Кафи

були відновлені і закінчені. І франки, вірмени, а також ромеї піднімаючись зі своїми єпископами і священиками, ... благословили це місце»¹⁴.

Перебудова фортифікацій і пристосування їх до використання вогнепальної зброї було справою нелегкою. Традиційна система фортифікацій, сформована з 1300 по 1400 рр., виявилася зовсім непристосованою для захисту фортець від артилерії. Старі вежі, маючи, як правило, невисокі склепіння і дахи невеликого діаметру, не були пристосовані для розміщення гармат. У Західній Європі ці дахи інженери зносили, а замість них споруджували майданчики, на які можна було поставити одну-дві гармати, але це завдавало обложеному особливих незручностей, оскільки гармати вели навісний вогонь і били в одне місце. Їх доводилося постійно перетягувати, щоби встигнути за переміщенням ворога, а це сильно розхитувало стіни. Так само часто виникали проблеми з вежами і донжонами. Не на всі вежі можна було встановити артилерію. Внутрішній діаметр деяких з них був такий малий, що гармати не поміщалися¹⁵. Все ж інженери намагалися якимось чином пристосувати ці нововведення.

У 1470 – 1471 рр. до Кафи були відправлені з Генуї два німецьких спеціалісти з артилерії із Аахена і Страсбурга, один генуезець, спеціаліст із виготовлення гармат і один француз, артилерійський офіцер, спеціаліст із виготовлення пороху та селітри. Також до них долучився військовий інженер-будівельник фортець Антоніо Боніно, якому доручили оглянути всі побережні укріплення Криму й у разі потреби довести їх до рівня сучасних вимог фортифікаційного мистецтва¹⁶. На допомогу інженеру в 1472 р. сушею через Лемберг (Львів) вислали 150 майстрів, які повинні були поновити всі укріплення¹⁷. У цей же час масарії фіксують використання у 1470 р. значних коштів на подальшу оптимізацію оборони факторій. На відновлення фортифікаційних укріплень було затрачено 713 518 аспрів, окрема стаття витрат передбачала використання 447 043 аспрів на виготовлення гармат і боєприпасів до них¹⁸.

Протектори Банку св. Георгія прекрасно розуміли, що втримати у своїх руках колонії дуже важко. Чорноморська торгівля не приносила ніяких прибутків, тому завдавала дедалі більше збитків Банку. Допомога колоніям з кожним роком зменшувалася. Перш за все це відбилося на відправці у Крим найманих підрозділів. Останній великий контингент військ чисельністю 250 солдатів прибув у 1456 р.¹⁹ У 1460 р. до Кафи з метрополії морським шляхом протектори відправили два кораблі із 150 солдатами на борту²⁰. Суходолом було послано загони під командуванням вихідців із Кафи, капітанів Константіно Сарка і Христіано Каттанео²¹. З часом Банк почав вести політику скорочення гарнізонів, і нові контингенти військ прибували до Кафи нестабільно. Це зумовлювалося, з одного

боку, величезними витратами на утримання найманців, а з другого – небажанням воїнів вирушати у далекі колонії, що стояли за крок від загибелі. Серед офіційної документації архіву Банку св. Георгія знаходимо відомості про те, що 27 лютого 1471 р. протектори звернулися до міланського герцога (Генуя в той час перебувала під протекторатом Мілану) з проханням дозволити набрати необхідну кількість солдатів, досвідчених у військовому мистецтві (*stipendio conducat aliquos viros idoneos et in arte militari peritos*) у землях Ломбардії з подальшою їх відправкою у Кафу сухопутними шляхами (*decrevimus via terrestri sapham*)²². Однак чи здійснилися ці плани, невідомо.

Місцеві офіціали у Кафі шукали можливості набирати необхідні для оборони факторій війська на суміжних територіях, що межували з Кримом. З дозволу Казимира IV у 1465 р. кафинцями було найнято на українських землях близько 500 козаків, які під керівництвом жителя Кафи Галеаццо (*per Galeaczer, civem et nobilem Caffensem*) поверталися у Крим. У Брацлаві найманці зав'язали суперечку з місцевими міщанами і вбили одного з жителів, підпаливши місто. У погоню за козаками кинувся князь Михайло Чарторийський з гарнізоном литовських найманців. Ватаги найманців чотири рази відбивали атаки литовців, проте під час переправи через Буг війська Чарторийського зуміли знищити загін Галеаццо. Самому капітану, п'ятьом козакам і ще сімом генуезцям вдалося дістатися до Кафи²³.

Подальша мілітаризація життя колоністів у генуезькій Газарії проявилася і в певних змінах правових засад, що регламентували устрій Солдайї і Чембало. За реформою 1454 р. функції каштеляна були відділені від обов'язків консула, і тепер на цій посаді перебували фахові військові, що безпосередньо займалися вирішенням військових питань. Консулам відводилася повна адміністративна і політична влада у колоніях. Каштеляни обиралися на конкурсній основі²⁴. Як і в попередні часи, основним кодексом, що регламентував військовий устрій міст і замків Газарії, залишався Статут 1449 р., в окремі положення якого було внесено зміни.

Важливим нововведенням Банку св. Георгія стало використання кондот'єрів у генуезьких колоніальних військах у Криму. Більшість сучасних дослідників відносять їх появу на території Італії до початку XIV ст.²⁵ Кондот'єрами називали капітанів найманих різноетнічних військових загонів, так званих «компаній», що служили тим, хто більше заплатить. Більшість воєн між італійськими сеньйоріями не призводили до вирішальної перемоги однієї зі сторін. Географічна ізоляваність італійського театру воєнних дій також була на руку для «*saritano di ventura*». Тому система активного використання кондот'єрських компаній продовжувалася аж до початку XVI ст.²⁶

Протектори надавали кондот'єрам гроші, продовольство і фрахт²⁷. У лігурійських джерелах середини XV ст. збереглися писемні відомості про їх військову службу в Кафі. В основному це були корсиканці²⁸.

У 60-х – 70-х рр. XV ст. Кафа намагається створити певний військовий союз з грецьким князівством Феодоро та Кримським ханством, спрямований проти османської загрози. Колишні противники повинні були стати союзниками. Проте така політика мала лише частковий успіх. Внаслідок окремих поступок у торгівлі, а також у територіальних володіннях Готії певний умовний союз з Феодоро вдалося укласти. Підтвердженням цього стало те, що феодорити поширили свій вплив на деякі території Готії, зокрема Алустон (нині – Алушта) і його округу, які в період протекторату Банку св. Георгія могли перебувати у «подвійному» підданстві²⁹. Складна внутрішньополітична ситуація в Кримському ханстві, пов'язана з престолонаслідуванням завадила залучити до цього союзу татар. Це зробило його неефективним і слабким у протистоянні з могутньою Османською імперією. Генуезька Кафа шукала і альтернативні шляхи створення військово-політичних союзів: як із польським королем Казимиром IV, так із валашським князем Владом III Цепешом³⁰. У 1462 р. кафинський консул Рафаеле Монтеросо з двома масаріями звернувся до Казимира IV з проханням прийняти генуезькі колонії в союзники під час підписання договору короля з султаном³¹. Проте поляки від такої пропозиції відмовилися.

31 травня 1475 р. флот османів підійшов до Кафинського порту і наступного дня висадився на узбережжі біля церкви Успіння Богородиці (*St. Maria de mezo avosto*)³². Почавши обстріл зовнішньої лінії оборони 2 червня, туркам вдалося до 4 червня зруйнувати тільки невелику частину стіни зовнішнього оборонного кільця³³. Проте це викликало сум'яття серед жителів міста: «городяни, греки й вірмени, повстали проти латинян. Останні, почувавши себе чисельно занадто слабкими, щоб довше захищатися, повідомили начальникові турків, що бажають здатися на милість ворога». Так виглядає версія, що викладається в анонімному листі, відправленому з Хіоса 8 липня 1475 р. При цьому автор додає: «Можна сказати, що турецький адмірал завдяки татарам, заволодів Кафою майже без бою»³⁴. Звідси стає очевидним те, що генуезці при бажанні оборонятися досить легко могли придушити вогонь турецьких батарей, що вели обстріл оборонних укріплень міста. Тому основною причиною здачі міста османам варто визнати повну деморалізацію її захисників, як про це писали окремі дослідники³⁵.

Після капітуляції османам дісталось добре укріплене і оснащене найсучаснішою на той час вогнепальною зброєю місто. Після капітуляції Кафи легкі перемоги великого візира у Газарії

закінчилися. Протягом п'яти місяців османам довелося брати штурмом або тривалою облогою фортецю за фортецю. З генуезьких володінь особливо затятий спротив туркам чинили жителі Солдайї, яка була взята штурмом тільки після блокади і виморювання голодом³⁶. При завоюванні Готії турецькі війська, очевидно, розділилися на кілька частин для захоплення основних стратегічних опорних пунктів на узбережжі й у глибинних гірських районах. Завдяки археологічним дослідженням останніх десятиліть виявлено сліди пожеж, що датуються третьою чвертю XV ст. у Лусті, Фуні, на території укріплень Гурзувіта і Симеїза³⁷.

Ми не маємо писемних джерел, що оповідають про долю Чембало і його гарнізону під час походу адмірала Гедик-Ахмета у 1475 р. Матеріали археологічних досліджень, які проводилися на території цитаделі міста В. Мицом, М. Алексєенком і С. Д'ячковим, дозволяють стверджувати, що гарнізон фортеці з боєм покидав укріплення³⁸.

Отже, підсумовуючи викладене, можемо зазначити, що на останньому етапі існування військової організації генуезьких колоній Північного Причорномор'я – протягом 1453 – 1475 рр. – відбуваються зміни у геополітичній ситуації, зумовлені турецькими завоюваннями, претензіями Феодоро і Кримського ханства на гегемонію в регіоні. Унаслідок цього з'являються тенденції, які проявились у напрямку збільшення чисельності гарнізонів, перебудови фортифікаційних укріплень, широкого використання кондотьєрів, подальшої милітаризації колоній, використання нових видів зброї. Відзначимо, що завоювання османами генуезьких колоній у 1475 р. стало наслідком не прогалин у побудованій італійцями військової системі, а політичних, соціально-економічних і етнічних процесів у регіоні, що збіглися на зламі епох й ознаменували початок Нового часу.

¹ Кузь А. Генуезька Газарія у другій половині XIII–XV ст.: військовий аспект розвитку: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Кузь Анатолій Іванович. – Чернівці, 2012. – 302 с.

² Данилова Э. В. Каффа в начале второй половины XV в. (по документам «Codice») // Феодальная Таврика: материалы по истории и археологии Крыма. – К.: Наукова думка, 1974. – С. 198, 200; Babinger F. Mehmed the Conqueror and His Time / Franz Babinger. – Princeton: Princeton University Press, 1992. – P. 119.

³ Codice diplomatico delle colonie Tauro-Liguri durante la Signora dell'Ufficio di S. Giorgio (MCCCCLIII – MCCCCLXXV) / Ed. A. Vigna // ASLSP. – 1868. – T. VI. – Doc. IV.

⁴ Мыц В. Л. Частная итальянская сеньория XV в. в Северном Причерноморье (по материалам исследования замка Тасили 1459/60 – 1475 гг.) // Ethnic Contacts and Cultural Exchanges North and West of the Black Sea. – Iași, 2005. – P. 515.

⁵ Дело братьев Гуаско / [пер. с лат. С. А. Милицына] / Секиринский С.А. Очерки истории Сурожа IX – XV вв. – Симферополь, 1955. – Приложение №2. – С. 73 – 94;

Кирилко В. П., Мыц В. Л. Укрепление Чобан-Куле (по материалам раскопок 1992 – 1993) // «О древностях Южного берега Крыма и гор Таврических»: сборник научных трудов: (по материалам конференции в честь 210-летия со дня рождения Петра Ивановича Кеппена). – К.: Стилос, 2004. – С. 205 – 245; Мыц В. Л., Кирилко В. П. Исследования средневекового укрепления Чобан-Куле // Археологические исследования в Крыму (далее – АИК), 1993 год. – Симферополь, 1994. – С. 106 – 113.

⁶ Зибалов А. А. Армия и флот генуезских колоний Северного Причерноморья XIII–XV вв.: дипломная работа образовательно-квалификационного уровня «специалист». – Х., 2007. – С. 61.

⁷ Дело братьев Гуаско... – С. 75.

⁸ Codice diplomatico delle colonie Tauro-Liguri... – Doc. CL, p. 356.

⁹ Мыц В.Л. Каффа и Феодоро в XV в.: контакты и конфликты. – Симферополь: Универсум, 2009. – С. 234.

¹⁰ Codice diplomatico delle colonie Tauro-Liguri... – T. VI – Doc. IX, p. 47.

¹¹ Мыц В.Л. Каффа и Феодоро в XV в... – С. 239-240; Волков М. Четыри года города Кафы (1453, 1454, 1455, 1456) // Записки Одесского общества истории и древности. – 1872. – Т.VIII. – С. 112, 118-119.

¹² Codice diplomatico delle colonie Tauro-Liguri... – T. VI. – P. 304, 321-322; Секиринский С. А., Волобуев О. В., Когонашвили К. К. Крепость в Судак. – Симферополь: Таврия, 1980. – С. 34-35.

¹³ Balard M., Veinstein G. Continuité ou changement d'un paysage urbain? Caffa génoise et ottoman // Le paysage urbain au Moyen Âge: actes du XIe Congrès des Historiens médiévistes de l'Enseignement supérieur public. – Lyon: Presses universitaires de Lyon, 1981. – P. 871; Balard M. Les formes militaires de la colonisation génoise (XIII –XVe siècle) // Castrum 3. Guerre, fortification et habitat dans le monde Méditerranéen au Moyen Age. – Madrid, 1988. – P. 76.

¹⁴ Cazacu M., Kevonian K. La chute de Caffa en 1475 a la lumiere de nouveaux documents // Cahiers du monde russe et soviétique. – 1976. – An. XVII. – №4. – P. 502.

¹⁵ Виолле-ле-Дюк Э. Крепости и осадные орудия. Средства ведения войны в Средние века / [пер. с англ. Е. В. Ламановой]. – М.: ЗАО Центрполиграф, 2007. – С. 168-171.

¹⁶ Чиперис А. М. Борьба народов юго-восточного Крыма против экспансии султанской Турции в 50 – 70 гг. XV в. // Ученые записки Туркменского государственного университета. – 1960. – Вып. 17. – С. 145.

¹⁷ Колли Л. Падение Каффы: последние годы генуезских поселений в Крыму (1466 ? 1475) // Известия Таврической ученой архивной комиссии (далее – ИТУАК). – 1918. – №54. – С. 139, 150.

¹⁸ Balard M. Les formes militaires... – P. 76.

¹⁹ Волков М. Четыри года города Кафы... – С. 141.

²⁰ Codice diplomatico delle colonie Tauro-Liguri... – T. VII. – P. 38, 45, 47, 50, 57, 62-69.

²¹ Гейд В. История восточной торговли в средние века / [пер. с нем. Л. П. Колли] // ИТУАК. – 1915. – № 52. – С. 166.

²² Codice diplomatico delle colonie Tauro-Liguri... – T. VII. – P. 749.

²³ Ioannis Dlugossii. Annales seu, Cronicae incliti Regni Poloniae / [ed., cura. et introd. scripsit I. Da, browski]. – Kraków: Państwowe Wydawn. Naukowe, 2005. – Liber 12. – Pt. 1. – S. 472-575; Przewdziecki A. Podole, Wołyń, Ukraina: obrazy miejsc i czasów. – Wilno: Naklad i druk Teofila Glucksberga, 1841. – T. 1. – S. 59-60; Кулаковский Ю. Про-

шное Тавриды / [вступ. стат. Л. Матвеевой]. – К.: Стилос, 2002. – С. 192.

²⁴ Codice diplomatico delle colonie Tauro-Liguri... – T. VI. – Doc. XCVII, LXVI.

²⁵ Гуковский М. А. Итальянское Возрождение. – Л.: Изд-во Ленинградского университета, 1990. – С. 165-166.

²⁶ Gran dizionario teorico-militare contenente le definizioni di tutti i termini tecnici spettanti all'arte della Guerra / [by Anonymous]. – Italia, 1847. – P. 248.

²⁷ Balard M. Les formes militaires... – P. 77.

²⁸ Про службу корсиканців у Кафі та інших містах Газарії детальніше див.: Кузь А. Корсиканські кондот'єри на службі в Кафі (50-ті рр. XV ст.) // Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць: Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. – 2011. – Вип. 583 – 584. – С. 91 – 95.

²⁹ Бертъе-Делагард А. Каламита и Феодоро // ИТУ-АК. – 1918. – № 55. – С. 26; Мыц В. Л. Генуэзская Луста и Капитанство Готии в 50 – 70-е гг. XV в. // Алушта и Алуштинский регион с древнейших времен до наших дней: сб. науч. тр. по мат. конф. к 100-летию присвоения Алуште статуса города. – К.: Стилос, 2002. – С. 279.

³⁰ Dubiecki M. Kaffa, osada genuenska i jej stosunek do Polski w XV wieku: studyum historyczne // Obrazy i studia historyczne. – Warszawa, 1899. – Ser. 2. – S.15-23.

³¹ Listy Genuencykow do Kazimierza Jag. z Kaffy 1462 r. / [wyd. L. Hubert] // Pamietniki Historyczne. – 1861. – T. 1. – S. 1 ? 13.

³² Codice diplomatico delle colonie Tauro-Liguri... – T. VII. – P. 242.

³³ Шостак В. История Черноморской торговли в средних веках. – Одесса: Тип. Л. Нитче, 1850. – Ч. 1. – С. 153.

³⁴ Колли Л. П. Исторические документы о падении Кафы // ИТУАК. – 1911. – № 45. – С. 15.

³⁵ Надеждин Н. И. О происхождении, существовании и падении итальянских торговых поселений в Тавриде // Вестник Европы. – 1828. – № 19 (окт.). – С. 183-185.

³⁶ Калмыков З. А. Заметки об истории Судака и его обитателей. – К.: Стилос, 2010. – С. 32; Vasiliev A. A. The Goths in the Crimea. – Cambridge: Mass., The Mediaeval academy of America, 1936. – P. 247.

³⁷ Мыц В.Л. Каффа и Феодоро в XV в... – С. 444.

³⁸ Дьячков С. В. Бригандина арбалетчика из Чембало // Древности – 2010: Харьковский историко-археологический ежегодник. – 2010. – Вып. 9. – С. 286.

Анатолій КУЗЬ
(Черновці)

ВОЕННАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ ГЕНУЭЗСКОЙ ГАЗАРИИ В ПЕРИОД ПРОТЕКТОРАТА БАНКА СВ. ГЕОРГИЯ (1453–1475 гг.)

В статье автор анализирует состояние военной организации генуэзской Газарии во второй половине XV в. Изменения в военной сфере, по мнению автора, в течение 1453 – 1475 гг. заключались в увеличении численности гарнизонов, дальнейшей перестройке фортификационных укреплений для условий использования огнестрельного оружия, пополнения арсеналов городов и замков генуэзской Газарии новейшим оружием, широком использовании кондот'єров, дальнейшей милитаризации колоний вследствие расширения и роста влияния военных.

Ключевые слова: колония, тактика, военная организация, вооружение, метрополия, фортификация, военный союз.

Anatoliy KUZ'
(Chernivtsi)

THE MILITARY ORGANIZATION OF GENOESE GAZARIA IN PROTECTORATE OF BANK OF ST. GEORGE (1453–1475)

In article the author analyzes a condition of the military organization of Genoese Gazaria in second part of 15th century. Changes in military sphere, according to the author during 1453–1475 consisted of increase in number of garrisons, the further reorganization of fortification for use of fire-arms, replenishment of arsenals of cities and locks of Genoese Gazaria with the newest weapon, wide use of condottieri, the further militarization of colonies due to expansion and growth of military influence.

Keywords: colony, tactics, military organization, weapons, metropolis, fortification, a military alliance.

УДК: 94(477.75) «17»

Галина ЯЦЕНЮК
(Чернівці)

РОЗБУДОВА ДВОХ СТОЛИЦЬ – КИЄВА І БАТУРИНА – В ЧАСИ ГЕТЬМАНУВАННЯ ІВАНА МАЗЕПИ

У статті охарактеризовано особливості розбудови двох столиць – Києва і Батурина в часи правління гетьмана Івана Мазепи. В статті наголошено, що перебуваючи на посаді гетьмана, Іван Мазепа всіляко намагався сприяти культурному розвитку цих двох міст. Також прослідковується той факт, що під час розбудови Києва гетьман особливу увагу приділяв будівництву та ремонту церковних споруд (церкви, монастирі, навчальні заклади). Щодо Батурина, то тут в основному велося будівництво гетьманського палацу та будівель, пов'язаних з ним.

Ключові слова: Київ, Батурина, гетьман, церква, монастир, резиденція, козацтво.

Дбаючи про розвиток культури на території України, гетьман Іван Мазепа в першу чергу приділяв найбільше уваги розбудові церков і монастирів різного значення. Однак особлива його увага цілком природно заслужено була звернена на розвиток таких двох важливих і в політичному, і в культурному плані міст, як Київ – столиця всієї України і Батурина – як гетьманська столиця.

Передумовою церковно-будівельного буму в Києві стала низка універсалів, яка додала практично кожному монастиреві нові маєтності, або підтверджувала давні. Так, гетьман надав Київському Софійському монастиреві село Комарівку